

## کلیات اختراع و مالکیت معنوی و مادی مربوط به آن

### اختراع چیست؟

بطور کلی اختراع حق انحصاری است که به مخترع آن در قبال خلق و ایجاد محصول یا فرآیند صنعتی که دارای وصف **جدید** بودن، **گام ابتکاری** و **کاربرد** صنعتی است از طرف دولت و قوه حاکمه اعطاء می شود. بطور کلی اختراع به معنی راه حل جدید و نوآورانه برای حل یک مشکل فنی است. این راه حل ممکن است به ایجاد وسیله، دستگاه، محصول، دارو و یا فرآیند صنعتی کاملاً جدید مربوط باشد، یا ممکن است فقط بهبود جزئی محصول یا فرآیند شناخته شده‌ای باشد.

### ثبت اختراع:

ثبت اختراع به معنای ثبت محصول و یا فرایندی است که جدید و نوین بوده و در راستای رفع مشکل خاصی ایجاد می شود. در واقع با ثبت اختراع انجام کاری به سهولت انجام می شود و یا نیاز خاصی را برطرف می کند. به طور کلی برای ثبت اختراع، سه معیار بسیار مهم **خلاقیت**، **تازگی** و **راه‌گشایی** را در نظر گرفته و نسبت به آن‌ها حق امتیاز اعطا داده می شود. طبق تعریف سازمان جهانی پتنت، حق ثبت اختراع کاملاً انحصاری بوده و به مخترع و یا نماینده قانونی از سوی کشور مورد تقاضا اعطا خواهد شد.

### سه معیار مهم در ثبت اختراع:

طبق تعریف سازمان جهانی ثبت اختراعات، زمانی حق امتیاز و پتنت به مخترع اعطا می شود. محصول و یا فرایند اختراع شده، باید معیارهای زیر را شامل باشد:

### دارای نوآوری و خلاقیت (inventiveness) باشد:

نوآوری در محصول و یا فرایند ایجاد شده؛ یکی از معیارهای اصلی جهت ثبت اختراع می باشد. طبق تعریف سازمان جهانی ثبت اختراعات، اختراع مورد نظر باید از متدها و روش‌های خلاقانه بهره‌مند شده باشد.

### اختراع باید تازگی (novelty) داشته باشد:

از دیگر معیارهایی که از سوی دولت‌ها و سازمان جهانی ثبت اختراعات برای درخواست کننده ثبت اختراع در نظر گرفته می‌شود؛ تازگی و نوین بودن آن است. آن چیزی که مخترع، با نوآوری و خلاقیت ایجاد کرده به هیچ عنوان نباید توسط شخص دیگری از قبل ایجاد شده باشد. در غیر این صورت حق امتیاز به درخواست کننده اعطا نمی‌شود. در اصطلاح تخصصی‌تر باید اختراع مورد نظر، ابتکاری باشد و تا آن زمانی که بیان می‌شود؛ در حال استفاده نباشد.

از دیگر ویژگی‌های یک اختراع ابتکاری این است که با توجه به مجموعه اطلاعات و دانش موجود و مهارت‌های معمولی، از سوی اعطا کنندگان، قابل پیش‌بینی نباشد. شایان ذکر است که این معیار بعد از احراز جدید و نوین بودن مطرح و بررسی می‌شود.

### اختراع باید سودمند (utility) باشد:

سودمندی از دیگر معیارهایی است که از سوی دولت‌ها و سازمان جهانی ثبت اختراعات، نسبت به درخواست اختراع کننده مد نظر قرار می‌دهند. این بدان معنی است که باید محصول و یا فرایند اختراع شده، بتواند مشکلی را حل و یا نیاز خاصی را برطرف نماید. البته در منابع به جای نام سودمندی از کاربردی صنعتی تلقی شده است. این بدان معنی است که اختراع بایستی کاملاً کاربردی بوده و در رشته‌ای از صنعت قابل ساخت و همچنین قابل استفاده باشد. در واقع اختراع باید در صنعت مورد نظر قابل پیاده سازی باشد. در غیر این صورت حتی با وجود نوآوری و نوین بودن اگر با صنایع ملی و یا جهانی مطابقت نداشته باشد؛ عملاً بیهوده خواهد بود. به طور کلی اختراع باید کاربرد عملی داشته باشد. اگر صرفاً، در قالب تئوری ایجاد شده باشد؛ هرگز حق امتیاز به آن داده نمی‌شود.

قابل ذکر است که در برخی کشورها معیار اول و دوم را با هم در نظر می‌گیرند. ولی بر اساس موافقتنامه تریپس، این دو معیار با هم تفاوت داشته و سطح آن‌ها به طور مجزا تعیین می‌شود. به طور مثال میزان سطح نوآوری را از نظر ملی و یا جهانی بودن در نظر می‌گیرند. همچنین میزان تازگی را نسبت به تکنولوژی‌ها و فناوری‌های هر کشور، بررسی می‌کنند. با این تفاسیر می‌توان گفت که تازگی و نوآوری دو معیار کاملاً متفاوتی است که سطح بندی مختلفی دارد.

اگر بخواهیم معیارهای یک اختراع قابل ثبت را خلاصه کنیم باید بگوییم که محصول و یا فرایند کشف و اختراع شده؛ باید **جدید، ابتکاری و کاربردی** باشد. این سه معیار مهم طبق همین ترتیب درج شده، از سوی اعطا کنندگان حق امتیاز پتنت، بررسی خواهد شد.

## مزایای ثبت اختراع چیست؟

اختراع، حاصل و ثمره تلاش فکری و تراوش ذهنی مخترع است که در قالب یک محصول صنعتی یا فرایند صنعتی متبلور می شود و اختراع در اینجا معادل واژه (INVENTION) است. اما از اختراع در قوانین مختلف کشورها زمانی حمایت می شود که این اختراعات طبق تشریفات جاریه آن کشور در موعد و زمان مقرر به ثبت رسیده باشد و شرط استفاده از این حق، ثبت آن در نزد مرجع ذیصلاح (اداره ثبت اختراعات) می باشد و در اینجا حق اختراع معادل واژه (PATENT) می باشد.

## نحوه حمایت از اختراع

- پس از ثبت و اعطاء حق اختراع به مالک و مخترع، بر طبق قانون به دو شکل از اختراع حمایت می شود:
- ۱- **حمایت ایجابی:** یعنی اینکه به دارنده حق می دهد که از خلاقیت و تلاش ذهنی خود بهره ببرد.
  - ۲- **حمایت سلبی:** سایرین را مکلف می کند که به این حقوق حاصل از آفرینش های فکری احترام گذاشته و مانع از هر گونه نقص حق بدون اجازه مالک این حقوق شود.
- براین اساس مخترع حق انحصاری نسبت به ساخت، صادرات و واردات، عرضه برای فروش، فروش و استفاده از فرآورده و کالاهایی که مستقیماً از طریق فرایند بدست می آیند را دارد.

## مزایای ثبت اختراع

علاوه بر این در دنیای رقابت و کسب و کار ثبت اختراعات دارای مزایای زیر می باشد .:

- ۱- موقعیت قدرتمند در بازار و امتیازهای رقابتی

- ۲- سود بیشتر یا بازگشت بیشتر سرمایه از طریق نظام انحصار
- ۳- درآمد مضاعف از محل تفویض اجازه بهره‌برداری و انتقال اختراع
- ۴- دسترسی به فناوری از طریق لیسانس دو جانبه
- ۵- دسترسی به بازارهای جدید
- ۶- خطر کمتر نقض حق
- ۷- توانایی بیشتر برای دریافت وام و یا جمع‌آوری منابع مالی با نرخ معقول بهره
- ۸- ابزاری قدرتمند برای اقدام قانونی علیه تقلید کنندگان و سوء استفاده کنندگان
- ۹- وجهه مثبت شرکت یا بنگاه صاحب اختراع
- ۱۰- استفاده از مزایای بنیاد ملی نخبگان
- ۱۱- استفاده از تسهیلات شرکت‌های فناور و دانش بنیان
- ۱۲- استفاده از صندوق حمایت از پژوهشگران کشور

### مدت اعتبار ورقه اختراع

اختراع حقی است که به مالک اختراع برای خلق یک اختراع جدید اعطاء می‌شود و عموماً در کشورهای مختلف مدت اعتبار ورقه اختراع برای مدت زمان محدود ۲۰ سال اعطاء می‌شود. بر طبق ماده ۱۶ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶، اعتبار گواهی‌نامه اختراع، پس از بیست سال از تاریخ تسلیم اظهارنامه اختراع منقضی می‌شود. البته حفظ گواهی‌نامه اختراع در این ۲۰ سال منوط به

پرداخت اقساط سالیانه توسط متقاضی ثبت اختراع می‌باشد و در صورت عدم پرداخت هزینه سالانه اظهارنامه مربوط مسترد شده تلقی و با گواهینامه اختراع فاقد اعتبار می‌شود.

### اختراعات قابل ثبت

برای ثبت یک اختراع علاوه بر شرط **جدید بودن، گام ابتکاری، کاربرد صنعتی و افشای کامل و موثر اختراع**، این شرط است که موضوع اختراع قابلیت ثبت اختراع را داشته باشد. در اکثر قوانین ملی یا منطقه‌ای اختراعات در همه حوزه‌های صنعت در صورت احراز وجود شرایط لازم برای اختراع در همه حوزه‌ها و زمینه‌های تکنولوژی قابل ثبت است مگر مواردی که در قانون صراحتاً استثنا شده باشد یعنی قانون‌گذاران سعی می‌کنند بجای ذکر و بیان موضوعات قابل ثبت، موارد منفی و مواردی که قابلیت ثبت را ندارد را ذکر کنند.

### اختراعات غیر قابل ثبت (استثنائات اختراع)

طبق ماده ۴ قانون موارد زیر از حیطه حمایت از اختراع خارج است :

الف) کشفیات، نظریه‌های علمی، روش‌های ریاضی و آثار هنری.

ب) طرح‌ها و قواعد یا روش‌های انجام کار تجاری و سایر فعالیت‌های ذهنی و اجتماعی.

ج) روش‌های تشخیص و معالجه بیماری‌های انسان یا حیوان.

این بند شامل فرآورده‌های منطبق با تعریف اختراع و مورد استفاده در روش‌های مزبور نمی‌شود.

د) منابع ژنتیک و اجزاء ژنتیک تشکیل دهنده آنها و همچنین فرایندهای بیولوژیک تولید آنها.

ه) آنچه قبلاً در فنون و صنایع پیش بینی شده باشد.

فن یا صنعت قبلی عبارت است از هر چیزی که در نقطه ای از جهان از طریق انتشار کتبی یا شفاهی یا از طریق استفاده عملی و یا هر طریق دیگر، قبل از تقاضا و یا در موارد حق تقدم ناشی از اظهارنامه ثبت اختراع، افشاء شده باشد. در صورتی که افشاء اختراع ظرف مدت شش ماه قبل از تاریخ تقاضا یا در موارد مقتضی قبل از تاریخ حق تقدم اختراع صورت گرفته باشد، مانع ثبت نخواهد بود.

(و) اختراعاتی که بهره برداری از آنها خلاف موازین شرعی یا نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد.

### لزوم وجود حق اختراع در حقوق و قوانین جامعه

در دنیای امروز دستیابی به تکنولوژی‌های نو و اقتصاد دانش بنیان یکی از شاخص‌های توسعه و پیشرفت ملل محسوب می‌شود و برای ایجاد انگیزه در بین محققین و مخترعین و واحدهای تحقیق و توسعه، یکی از راهکارهای مفید، ایجاد نظام حمایتی در قالب اختراعات است و کشورها با ایجاد نظام حق انحصاری برای اختراعات و نوآوری‌ها سعی می‌کنند تا هزینه‌های تحقیق و توسعه دوباره عاید صاحب فکر گردد تا بیش از پیش به فعالیت‌های خلاقانه بپردازد. چرا که با رشد شیوه‌های مختلف انتقال تکنولوژی‌های اصیل و نو موجبات تزریق خون تازه در کالبد صنعت کشور را فراهم می‌کند. براین اساس تنها در سایه یک نظام حمایتی در قالب اختراعات است که روح تحقیق در جامعه گسترش خواهد یافت و می‌توان با اعطاء حقوق لازم (اختراع) به مخترعین این روحیه را تقویت نمود.

دیگر اینکه کشورها با ایجاد سیستم حمایتی، مخترعین و مبتکرین را تشویق می‌کنند تا بیش از پیش اختراعات خود را در جامعه افشا کنند و تنها در سایه یک چتر حمایتی موثر است که مخترعین قادر خواهند بود با فراغ خاطر اطلاعات تکنولوژیکی خود را افشاء نمایند در غیر اینصورت این اختراعات و نوآوری در صندوقچه ذهن مخترعین باقی خواهد ماند و جامعه از این دانش برخوردار نخواهد شد.

افشاء اختراع و ترویج آن در جامعه سبب خواهد شد تا از فعالیت‌های موازی و تکراری جلوگیری شود و به جای تحقیق و تلاش برای تکنولوژی‌هایی که قبلاً وجود داشته و عموم جامعه از آن محروم بوده، به سمت تکنولوژی‌های نو و یا توسعه تکنولوژی‌های موجود اقدام نمایند و در نتیجه زمینه انتقال تکنولوژی در سایه نظام حمایتی به طور اتوماتیک در این بستر حمایتی فراهم خواهد شد.

## تفاوت مخترع با مالک:

شخص یا اشخاصی که نوآوری را انجام داده اند، در سند ثبت اختراع، مخترع نامیده می‌شوند که الزاماً باید شخص حقیقی باشد و امکان واگذاری آن وجود ندارد. اما شخصی که از انتفاع مالی اختراع بهره‌مند می‌شود مالک اختراع نامیده می‌شود که می‌تواند شخص حقیقی یا حقوقی بوده و این مالکیت را به غیر واگذار کند. در حقیقت مالک می‌تواند حق مالکیت خود را به دیگران واگذار نماید اما مخترع این امکان را ندارد و در صورت واگذار شدن مالکیت مادی اختراع، حق معنوی مخترع همچنان پایدار است. این بدین معنا است که مخترع همیشه می‌تواند بگوید که این اختراع را انجام داده است اما امکان دارد دیگر مالک آن نباشد.

## نحوه انتقال مالکیت و حق اختراع

حق اختراع همانند سایر حقوق مالکیت فکری قابلیت نقل و انتقال دارد و مالک اختراع می‌تواند آن را بصورت کلی یا جزئی به سایر اشخاص حقیقی و حقوقی واگذار نماید ولیکن انتقال حق مالکیت اختراع در دو بخش انجام پذیر است.

### ۱- انتقال حق مالکیت ناشی از تسلیم اظهارنامه

در این بخش مالک اختراع قبل از ثبت اختراع و پس از تسلیم اظهارنامه اختراع تصمیم می‌گیرد اظهارنامه اختراعی را که تسلیم اداره ثبت اختراع گردیده به سایرین به طور کلی یا جزئی واگذار نماید و برای انجام این امر باید مالک اختراع به ترتیب ذیل عمل نماید.

**الف-** در مرحله نخست متقاضی باید قبل از تنظیم سند رسمی به یکی از دفاتر اسناد رسمی که وی قصد تنظیم سند واگذاری در آن دفترخانه را دارد مراجعه نماید و دفترخانه اسناد رسمی نیز نسبت به آخرین وضعیت اظهارنامه مورد نظر از لحاظ تمدید، تغییر، انتقال و صدور اجازه بهره برداری از اداره ثبت اختراع استعلام و کسب نظر می‌نماید.

**ب-** پس از تسلیم استعلام دفترخانه اسناد رسمی مرجع ثبت و اداره اختراع آخرین وضعیت موارد مشروحه فوق را پس از پرداخت هزینه مقرر توسط متقاضی به دفترخانه اسناد رسمی تنظیم کننده سند اعلام می‌نماید.

ج- دفترخانه اسناد رسمی پس از وصول پاسخ استعلام دفترخانه اسناد رسمی نسبت به تنظیم سند انتقال اختراع طبق خواست مالک اختراع و طرفین معامله اقدام خواهد کرد ( غالباً این نقل و انتقال در قالب عقد صلح انجام می شود).

د- تسلیم سند تنظیمی دفترخانه اسناد رسمی به همراه درخواست کتبی متقاضی برای اعمال تغییرات و پرداخت هزینه‌های مربوط به حق الثبت انتقال اظهارنامه اختراع به مرجع ثبت.

ه- مرجع ثبت انتقال مورد نظر را در پرونده اعمال و به ثبت می رسد ولیکن این تغییر مالکیت اظهارنامه توسط مرجع ثبت، (اداره اختراع) در روزنامه رسمی آگهی نمی شود.

## ۲- انتقال حق مالکیت ناشی از اختراع ثبت شده

کلیه ۴ مرحله مشروحه فوق در خصوص انتقال حق مالکیت ناشی از تسلیم اظهارنامه در این مرحله نیز باید انجام شود و پس از حل این ۴ پروسه متقاضی باید به تربیت ذیل عمل نماید. متقاضی باید با تسلیم درخواست کتبی برای ثبت انتقال اختراع در مرجع ثبت اقدام نماید و متقاضی باید همراه با این درخواست کتبی مدارک ذیل را تسلیم مرجع ثبت نماید.

### الف- اصل گواهی نامه اختراع

ب- مدرک قانونی که دلالت به انتقال نماید.

ج- مدارک نمایندگی قانونی، در صورت وجود.

د- رسید مربوط به پرداخت هزینه‌ها ( حق الثبت انتقال قراردادی)

مرجع ثبت پس از بررسی و تکمیل بودن مدارک آن را در سوابق درج و ضبط و انتقال اختراع ثبت شده در صفحه مخصوص به ثبت اختراع، ثبت و در ظهور گواهی نامه اختراع درج و به هزینه ذینفع ظرف ۳۰ روز از تاریخ ثبت در روزنامه رسمی آگهی می شود.

**نکته:** مطابق ماده ۵۷ آیین نامه اجرایی تا زمانی که انتقال و تغییر مالکیت اختراع طبق فرآیند فوق در مرجع ثبت به ثبت نرسیده باشد در مقابل اشخاص ثالث قابل استناد نخواهد بود.